

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری STES

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

کارگاه آنلاین
بررسی مقابله ای متون (مقدماتی)

کارگاه آنلاین
پروپوزال نویسی و پایان نامه نویسی

کارگاه آنلاین
آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی بین المللی و ترند های جستجو

کارگاه آنلاین آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی بین المللی و ترند های جستجو

اصول و روش‌های تربیت از منظر امام علی (ع)

رسول صفرزایی^۱، حبیب اله صفرزایی^۲

هر انسانی نیازهایی دارد و بالاترین این نیازها، نیاز انسان به ارتباط با خداوند است؛ که در وجود هر فردی به ودیعه گذاشته شده است. الا بذکرالله تطمئن القلوب (رعد: ۲۸). انسان موجودی است مستعد همه‌ی والایی‌ها و همچنین همه‌ی تباهی‌ها، سعادت و شقاوت آدمی به دست خود اوست. امیرمؤمنان علی (ع)، درباره‌ی شدن آدمی و راههایی که در برابر آدمی است؛ تا چه شود؛ فرموده است: مردم سه دسته‌اند: الف) دانایی که شناسای خداست؛ ب) آموزنده‌ای که در راه رستگاری کوشاست و ج) فرومایگانی رونده به چپ و راست که در هم-آمیزند و پی هر بانگی را گیرند و با هر باد به سویی خیزند (دلشاد تهرانی، ۱۳۸۵، صص ۳۷-۳۸). خدای سبحان در قرآن کریم می‌فرماید: لایکلف الله نفسا الا وسعها (بقره: ۲۸۶). انسان‌ها هنگامی موفق می‌شوند که با توجه به توانایی و استعدادشان تعلیم و تربیت یابند. علی (ع) می‌فرماید: مردم پیوسته در خیر و نیکی هستند تا هنگامی که متفاوت باشند و اگر یکسان شوند هلاک می‌گردند (بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۳۸۳ به نقل از صانعی، ۱۳۷۸، ص ۲۹۶).

تعلیم و تربیت از پیچیده‌ترین مسائل مربوط به انسان است. کانت می‌گوید در میان ابداعات بشر دو چیز از همه مشکل‌تر است؛ که یکی از آن‌ها هنر تعلیم و تربیت است (شکوهی، ۱۳۸۵، ص ۱۱). در طول تاریخ، نگرش اندیشمندان در باره مقام، محیط و جایگاه تربیت کودکان متفاوت بود از این رو باید نیازهای او را دریافت و در جهت ارضای آن‌ها کوشا بود (مفیدی، ۱۳۸۷، ص ۴). تعلیم و تربیت فراهم کردن شرایط مناسب و مساعد برای بروز و ظهور استعدادها و توانمندی‌هایی است که در نهاد آدمیان وجود دارد، لذا جهت تحقق استعدادهای بالقوه و تسهیل و تسریع شکوفایی استعدادهای نیاز به اصول و روش‌هایی است.

پرسش پژوهش:

- اصول و روش‌های تربیت از منظر امام علی (ع) چیست؟

این پژوهش به روش توصیفی و تحلیل محتوا صورت گرفته و اطلاعات از طریق اسناد و مدارک معتبر کتابخانه‌ای گردآوری و در نهایت نسبت به تحلیل آن‌ها اقدام گردیده است.

^۱ دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی گرایش فلسفه تعلیم و تربیت؛ safarazayirasool@yahoo.com

^۲ دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی گرایش تحقیقات آموزشی؛ h.safarzaie@yahoo.com

کلمه اصول جمع اصل می‌باشد؛ این کلمه بیشتر معنای پایه و اساس را افاده می‌کند (باقری، ۱۳۸۵، ص ۱۸۵). اصول تعلیم و تربیت قواعدی هستند که بعنوان راهنمای عمل، تدابیر تعلیم و تربیتی ما را هدایت می‌کنند. در واقع اصول بر مبانی تکیه دارند و روش‌ها بر اصول، البته روش‌ها و اصول از یک سنخ هستند اما تفاوت آنها در این است که اصول دستورالعمل‌های کلی هستند؛ اما روش‌ها دستورالعمل‌های جزئی‌تر هستند که هر دسته از آنها در دامنه یک اصل قرار می‌گیرد. در واقع اصول تعلیم و تربیت از اهداف تعلیم و تربیت مشتق می‌شوند (میرزا محمدی، ۱۳۸۳، ص ۷۳). در قرآن مجید مفهوم تربیت از ریشه (رب ب) مورد توجه می‌باشد. رب دو عنصر معنایی دارد: مالکیت و تدبیر، یعنی خداوند هم مالک انسان است و هم مدبر او، لذا تربیت اسلامی را می‌توان اینگونه تعریف نمود: شناخت خدا بعنوان رب یگانه انسان و جهان و برگزیدن او بعنوان رب خویش و تن دادن به ربوبیت او و تن زدن از ربوبیت از غیر (باقری، ۱۳۸۵، ص ۶۱). حضرت علی (ع) در مورد میانه روی می‌فرماید: آنکه راه میانه پیش گیرد؛ بستایندش و به نجات مژده دهندش، و آنکه راه راست یا چپ را پیش گیرد؛ روش وی را زشت شمارند؛ و از تباهیش برحذر دارند (نهج البلاغه، کلام ۲۲۲). آن حضرت زندگی بی‌عزت را برابر با مرگ واقعی می‌داند، چنانکه می‌فرماید: مرگ باعزت از زندگی با ذلت بهتر است (بحارالانوار، ج ۴۴، ص ۱۹۹ به نقل از دلشاد تهرانی، ۱۳۸۵، ص ۳۸۷). ایشان می‌فرمایند: خداوند راه اطاعت را برایتان آسان نموده است (نهج البلاغه، خطبه ۱۵۱). آن حضرت مردم را به این حقیقت (کرامت) توجه داده‌اند و می‌فرمایند: خداوند از فرشتگان خواست تا آنچه را در عهده دارند؛ ادا کنند و عهده‌ی را که پذیرفته‌اند وفا کنند. و در برابر کرامت انسانی، به نشانه خضوع و خشوع، سجده آورند (نهج البلاغه، خطبه ۱). و همچنین در خصوص اهمیت عقل می‌فرماید: همانا گرانبه‌ترین بی‌نیازی عقل است (نهج البلاغه، حکمت ۳۸) و در مورد تفکر نیز می‌فرماید: هیچ دانشی همسان تفکر نیست (همان). از نظر امام علی (ع) شأن تربیت ایمانی، این است که انسان به تربیتی دست یابد که او را اهل باطن بینی و عاقبت اندیشی سازد. ایشان می‌فرمایند: مؤمنان آنانند که آنچه را در پیش روی دارند؛ بشناسند (دلشاد تهرانی، ۱۳۸۵، ص ۳۶۳). در مورد الگوگیری می‌فرماید: محبوب‌ترین بندگان نزد خدا کسی است که رفتار پیامبر را سرمشق کند و به دنبال او رود (نهج البلاغه، خطبه ۱۶۰). امیر مؤمنان یاد حق را بهترین روش تربیتی در ساماندهی وجود آدمی به سوی هدف غایی می‌دانند: در بستر یاد خدا روان شوید که نیکوترین یاد، یاد خداست (همان خطبه). در مورد توبه نیز می‌فرماید: هیچ شفیعی رهاننده‌تر از توبه نیست (نهج البلاغه، حکمت ۳۷۱). علمای اسلامی اظهار داشته‌اند که باید کودکان را تشویق نمود تا بدین وسیله پیشرفت و ترقی کنند چنانچه در المعجبه البیضاء آمده است هر

گاه از کودک کار پسندیده و خوی نیکو ظاهر گردد سزاوار است که او را گرامی بدارند و او را پاداش دهند به گونه ای که خوشحال شود و او را در بین جمعیت بستانند (به نقل از صانعی، ۱۳۷۸، ص ۲۲۵). در تعلیم و تربیت اسلامی روش اصلی تشویق است زیرا اساس تربیت بر سهولت محبت و ملایمت است، از طریق تشویق می توان انگیزه و میل و رغبت متربی را به انجام دادن کارهای مطلوب افزایش داد (بهشتی و همکاران، ۱۳۷۹، ص ۲۴۰). علی (ع) به مالک اشتر سفارش می کند: آنان را به نیکویی یاد کن و پیوسته تشویقشان نما و کارهای مهمی را که انجام داده اند برشمار (دلشاد تهرانی، ۱۳۸۵، ص ۵۵).

یافته های پژوهش:

اصول تعلیم و تربیت از دیدگاه امام علی (ع): ۱- تدرج و تمکن؛ ۲- میانه روی در تربیت (اعتدال)؛ ۳- عزت در تربیت؛ ۴- آسان کردن و آسان گرفتن در تربیت؛ ۵- زهد در تربیت؛ ۶- کرامت؛ ۷- تعقل؛ ۸- تفکر در تربیت؛ ۹- تدبیر. روش های تربیتی از دیدگاه امام علی (ع): ۱- الگویی؛ ۲- محبت؛ ۳- تذکر؛ ۴- روش عبرت؛ ۵- موعظه؛ ۶- توبه؛ ۷- ابتلا و امتحان؛ ۸- مراقبه و محاسبه و ۹- تشویق و تنبیه. بطور کلی تربیت از منظر علی (ع) دارای ویژگی هایی است: تربیت یک امر تدریجی می باشد. ایشان معتقدند برنامه ها و اقدامات تربیتی باید اموری آسان و میسر بوده و منجر به شکوفایی عقل (تعقل) انسان گردد، توجه به تربیت فکری و تفکر صحیح را اساس سلوک بسوی کمال مطلق می دانند، شأن تربیت ایمانی را آزاد شدن از دام ظاهربینی و قشریگری و دستیابی به تأمل و تفاهم و عاقبت اندیشی می دانند. در تربیت بر حفظ کرامت انسان ها تأکید می نمایند. در روش های تربیتی نیز اعتقاد دارند که انسان برای سیر بسوی کمال به الگوهای کامل نیاز دارد. تذکر و یادآوری را موجب صیقل وجود انسان و پاک کننده ی زنگارهای دل از غفلت نسبت به حق می دانند و معتقدند که عبرت گیری باعث کاهش لغزش ها شده و موجبات رشد انسان را فراهم می آورد. موعظه را در صورت رعایت آداب آن سبب زدودن غفلت و مایه ی حیات دل ها می دانند. معتقدند که توبه حقیقی سرمایه بزرگی در زندگی می باشد که برای انسان کارساز بوده و باعث رهایی وی می گردد. دنیا را محل امتحان و آزمایش و کوشش می دانند و معتقدند که نظام عالم هستی نظام ابتلا و امتحان الهی می باشد روش مراقبه و محاسبه را برای حفظ حقیقت آدمی و تداوم عمل ایمانی و برگشت از گناه و تصحیح اشتباهات در تربیت لازم می دانند و در نهایت استفاده از روش های تشویق و تنبیه را با توجه به شرایط و آداب آن جایز می دانند.

واژگان کلیدی: امام علی (ع)، اصول، روش، تربیت.

فهرست منابع:

- قرآن کریم.
- نهج البلاغه.
- باقری، خسرو. (۱۳۸۵). **نگاهی دوباره به تربیت اسلامی**، ج ۱. تهران: مدرسه.
- بهشتی، محمد؛ ابوجعفری، مهدی و فقیهی، علی نقی. (۱۳۷۹). **آراء دانشمندان مسلمان در تعلیم و تربیت و مبانی آن**، ج ۲. تهران: سمت.
- دلشادتهرانی، مصطفی. (۱۳۸۵). **تربیت در نهج البلاغه**. تهران: دریا.
- شکوهی، غلامحسین. (۱۳۸۵). **مبانی و اصول آموزش و پرورش**. مشهد: آستان قدس رضوی.
- صانعی، سید مهدی. (۱۳۷۸). **پژوهشی در تعلیم و تربیت اسلامی**. مشهد: سناباد.
- مفیدی، فرخنده. (۱۳۸۷). **آموزش و پرورش پیش دبستانی و دبستانی**. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- میرزامحمدی، محمدحسن. (۱۳۸۳). **اصول و فلسفه تعلیم و تربیت**. تهران: پوران پژوهش.

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری STES

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

توجه: بررسی مقاله ای متون (مقدماتی)

کارگاه آنلاین
بررسی مقابله ای متون (مقدماتی)

PROPOSAL
پروپوزال

توجه: پروپوزال نویسی و پایان نامه نویسی

کارگاه آنلاین
پروپوزال نویسی و پایان نامه نویسی

ISI
Scopus

توجه: آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی بین المللی و ترند های جستجو

کارگاه آنلاین آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی بین المللی و ترند های جستجو